

PÄÄKIRJOITUS

MITEN APULAISPROFESSORIA TEHDÄÄN

Tiedotusopin oppituolien täyttämisestä näyttää muodostuneen Suomessa vähintään visainen kysymys. Muutama vuosi sitten synnyttivät keskustelua Tampereen yliopiston tiedotusopin professorin viran täyttämiseen liittyneet episodit (tästä prosessista julkaistiin jopa kirjakin; Jyränki, Littunen & Repo, *Miten professoria tehdään*. Helsinki 1971).* Samantyyppinen peruskuvio on nyt toistunut täytettäessä Helsingin yliopiston tiedotusopin apulaisprofessuuria. Eräänä taustatekijänä tiedotusopin oppituolien täyttämässä ilmenevissä komplikatioissa lienee se, että informaation ja tiedotuskanavien yhteiskunnallisen merkityksen lisääntyminen on luonut selviä eturyhmiä, jotka ovat puolestaan ryhmittyneet erilaisten taloudellisten ja poliittisten intressien ympärille. Näin ollen tiedotusopin oppituolien täyttämässä nousevat yhteiskunnalliset eturyhmittymät ja intressit esille aivan eri tavoin kuin esim. englantilaisen filologian professuurin täyttämässä, jossa ristiriitaulottuvuudet rajoittunevat henkilökysymyksiin ja koulukuntien välisiin mahdollisiin erimielisyyksiin. Tätä taustaa vasten pyrin seuraavassa analysoimaan lyhyesti Helsingin yliopiston tiedotusopin apulaisprofessuurin täyttämisen eri vaiheita. Tarkoitukseni ei ole lyödä tai nostaa ketään erityistä henkilöä, vaan mielenkiintoni lähtee siitä, että kyseinen virantäyttöprosessi on käsittääkseni yleisempääkin merkitystä omaava esimerkki siitä, millä tavoin yhteiskuntatieteiden oppituolien täyttäminen Suomessa nykyään tapahtuu. Tässä yhteydessä palaa myös mieleen se keskustelu, jota on käyty Tampereen yliopiston taloudellis-hallinnollisen tiedekunnan sosiologian professorin nimitysprosessin tiimoilla. Poliitiikan tutkimuksen kannalta katsottuna on syytä panna merkille se, että useimmat Helsingin yliopiston tiedotusopin apulaisprofessuurin hakijat ja asiantuntijat ovat tutkimuksissaan kulkeneet hyvinkin läheltä politologian pihapiiriä (eikä ole myöskään syytä unohtaa eräiden politiikan tutkijoiden aktiivisuutta viran täytön eri vaiheissa).

Virantäytön loppuvaiheissa olivat mukana seuraavat hakijat: dos. Seikko Eskola, VTL (väit.) Kari Sulevo, dos. Pertti Tiihonen, ja YT Tapio Varis. Helsingin yliopiston valtiotieteellinen tiedekunta kutsui asiantuntijoiksi professo-

* Tässä yhteydessä voidaan myös panna merkille prof. Osmo A. Wiion omaehtoinen ilmoittautuminen ylimääräiseksi vastaväittäjäksi Tampereen yliopistossa tarkastettaessa yht.lis. Kari Rantalaihon kielellisen ilmaisun informaatorakennetta ja ymmärrettävyyttä käsittelevää väitöskirjaa. Wiio luovutti tiedekunnalle oman 15-sivuisen lausuntonsa ja vaati Rantalaihon väitöskirjan hylkäämistä (ks. *Aamulehti* 2.11.1974, s. 21).

rit Pertti *Hemánuksen*, Kaarle *Nordenstrengin* ja Osmo *Wiion* (muistin verestämiseksi todettakoon, että heistä kaksi jälkimmäistä oli kilpahakijoita yllämainittua Tampereen yliopiston professuuria täytettäessä). Asiantuntijalausunnoissa Hemánus ja Nordenstreng totesivat hakijoista päteviksi Tiihosen ja Variksen, asettaen molemmat heidät tähän järjestykseen. Asiantuntija Wiio katsoi myös Eskolan päteväksi ja asetti hänet ehdokassijoilla toiseksi, Tiihosen ja Variksen väliin. Toisin sanoen kaikki asiantuntijat katsoivat ensimmäisen ehdokassijan kuuluvan Tiihoselle, eikä tätä asetettu prosessin missään vaiheessa kyseenalaiseksi (Tiihonen oli aikaisemmin katsottu päteväksi täytettäessä alan professuuria Tampereella). Samoin kaikki asiantuntijat katsoivat Variksen päteväksi hakemaansa virkaan, joten keskeiseksi kysymykseksi jäi se, onko Eskola pätevä ja jos on, niin mille ehdokassijalle hänet tulee asettaa.

Ennen kuin jatkan itse prosessin kuvausta, niin lienee perusteltua luonnehtia lyhyesti asiantuntijalausuntoja tietyn syvyysperspektiivin aikaansaamiseksi. En puutu tässä yhteydessä Tiihosesta ja Sulevosta annettuihin lausuntoihin, koska edelliselle katsottiin kiistatta kuuluvan ensimmäinen ehdokassija, kun taas Sulevon kaikki asiantuntijat katsoivat epäpäteväksi. Asiantuntijoista Nordenstreng suhtautui käsitykseni mukaan melkoisella ymmärryksellä Eskolan tutkimuksiin toteamalla hänen poliittisen historian puolella esittämällään väitöskirjalla 'Suomen kysymys ja Ruotsin mielipide' olevan tiedotusopillista arvoa, jopa niin, että Nordenstreng olisi kelpuuttanut sen sellaisenaan tiedotusopin väitöskirjaksi. Samantyyppiseen johtopäätökseen Nordenstreng päätyy myös Eskolan toisen laajemman ja alan kannalta relevantin teoksen osalta, joka käsittelee Yhdysvaltojen lehdistön suhtautumista Suomen kriisiin v. 1941. Osoitettuaan eräitä puutteita Eskolan kyseisessä tutkimuksessa Nordenstreng päätyy toteamaan teoksella olevan täytettävänä olevan viran kannalta vähintään yhtäläistä meriittiä kuin hakijan väitöskirjallakin. Yleisarvioissaan Nordenstreng toteaa kuitenkin Eskolan tutkimustyön olevan luonteeltaan rajoittunutta ja osoittaa, että häneltä puuttuu viestinnän teoriaan ja yleisöön kohdistuva tutkimus. Lisäksi Eskolan tuotannosta puuttuu Nordenstrengin mukaan se minimimäärä monipuolisuutta, nykyaikaisten yhteiskuntatieteellisten tutkimusmenetelmien ja tiedotusopin tämänhetkisen kokonaiskentän hallintaa, joka on katsottava ehdottomaksi edellytykseksi alan korkeimpien virkojen menestykselliselle hoidolle'. Näillä perusteilla Nordenstreng katsoo Eskolan epäpäteväksi kyseiseen apulaisprofessuuriin. Variksen osalta Nordenstreng päätyy toteamaan hänellä olevan suhteellisen suuri määrä laadullisesti monipuolisia ja painavia tutkimuksia, joskin muistuttaa siitä, ettei Variksen kaikkea tuotantoa voi pitää tieteelliseltä painoltaan merkittävänä.

Asiantuntija Wiio puolestaan arvioi Eskolan Suomen kriisiä ja Yhdysvaltoja koskevan tutkimuksen erittäin 'merkitseväksi ansioksi viestinnän teorian puolella'. Tämä tutkimus yhdessä laajan käytännön kokemuksen kanssa pätevöit-

tää Wiion käsityksen mukaan Eskolan kyseessä olevaan virkaan, Käytännön kokemuksella Wiio ilmeisestikin viittaa Eskolan toimintaan Yleisradion ohjelmaneuvostoissa sekä hänen sanoma- ja aikakauslehtiartikkeleihinsa, joita nimikirjan mukaan on kaikkiaan n. 170 kappaletta vajaan 20 vuoden ajalta. Tältä osin Nordenstreng toteaa omassa lausunnossaan, että Eskola voidaan katsoa päteväksi virkaan ainoastaan siinä tapauksessa, että tavanomaisista tieteellisistä kriteereistä poiketen halutaan ratkaisevasti painottaa hakijan yhteiskunnallisen osallistumisen ja vapaamuotoisen kirjallisen toiminnan ansioita. Nordenstreng jatkaa: 'Itse olen valmis antamaan näille tietyn lisäpainon punnitessani hakijan pätevyyttä virkaan, jossa epäilemättä yhteiskuntaelämän ja käytännön poliittisen toiminnan hyvä tuntemus on hoitajalleen arvokas lisäansio'. Wiio ei puolestaan perustele erityisen tarkasti sitä, miksi hän asettaa Eskolan Variksen edelle. Hänen asiantuntijalausunnostaan voidaan kuitenkin havaita se, ettei Variksella ole hänen mielestään käytännön kokemusta ja että hänen tutkimuksensa 'antavat aihetta vakavaan kritiikkiin'. Tältä osin Wiio perustelee omaa johtopäätöstään sillä, että 'Variksen olennaisimmat työt ovat alueelta, josta olen joko itse tehnyt tutkimuksia tai seuraan kiinteästi alan tapahtumia' (jonka väitteen Varis vastineessaan Eskolan valitukseen eräiltä osin kuitenkin kiistää). Wiio toteaa myös Variksen 'Ideologia ja tiedonvälityksen loukkaavuus'-nimisen tutkimuksen ideologisesti 'yksipuoliseksi ja tarkoitukselliseksi'.

Asiantuntija Hemánus lähtee lausunnossaan liikkeelle hakijoiden tutkimustyön tiedotusopillisesta relevanssista. Eskolan väitöskirjan hän toteaa alan kannalta tiettyssä määrin relevantiksi ja täten ansioksi virkaa täytettäessä, joskaan sen meriittiarvo ei ole hänen mielestään kovin suuri. Käsitellessään 'Suomen kriisi Yhdysvaltain lehdistössä 1941' -tutkimusta Hemánus kiinnittää päähuomion Eskolan lähinnä Westerståhlilta omaksumaan kommunikaation objektiivisuuden mittaamiseen.* Hemánus kritikoi Eskolaa ennen kaikkea siitä, ettei hän tuo riittävän selkeästi esiin omia objektiivisuusmittojaan, eikä myöskään täsmennä tarpeellisessa määrin käyttämiään ns. extra-media dataja, jotka kaiken lisäksi näyttävät jääneen Eskolan työssä sangen yksipuolisiksi. Erityisesti esitystavan neutraaliuden — joka on Westerståhlin mukaan eräs objektiivisuuden osatekijä — arvioinnissa Hemánus katsoo Eskolan jättävän lukijan pelkästään uskon varaan. Lähinnä Eskolan tiedotusopillisen tutkimustyön vähäisyyden sekä ylempänä referoidun kritiikin perusteella Hemánus toteaa seuraavaa: 'Valittaen minun on tultava siihen tulokseen, että hakija Eskolalla ei ole ainakaan tässä vaiheessa tiedotusopin apulaisprofessorin pätevyyttä'. Variksen osalta Hemánus — vaikkakin mainitseekin, että Variksen lisensiaattityö on kuin isopuku, jonka sisältä putkahtaa odotettua pienempi mies — arvioi

* Hemánuksen käsityksiä valaisee laajemmin hänen virkaanastujaisitelmään perustuva artikkelinsa Uutiset, maailmankuva ja objektiivisuus. *Sociologia* 3, 1974, ss. 108—17.

'sekä lahjoiltaan että energisyydeltään poikkeuksellista luokkaa olevaksi tutkijaksi, joka lyhyen uransa aikana on ehtinyt liikkua monilla eri tasoilla teoriankehittelyistä hyvinkin konkreettisiin joukkotiedotuksen markkinatutkimuksiin'.

Näiltä pohjilta tiedekunta katsoi päteväksi kyseiseen apulaisprofessuuriin Tiihosen, Variksen ja Eskolan asettaen heidät myös tähän järjestykseen. Tuloksena oli siis kompromissi asiantuntijoiden esittämien näkemysten välillä; Eskola katsottiin Wiion suosituksen mukaisesti päteväksi, mutta häntä ei kuitenkaan nostettu Variksen edelle. Tehty kompromissi kallistui kuitenkin enemmän asiantuntija Wiion näkemysten hyväksi. Dos. Eskola ei kuitenkaan ollut tiedekunnan päätökseen tyytyväinen, vaan valitti siitä. Valituksensa pääosassa hän puuttui ennen kaikkea Hemánuksen esittämään kritiikkiin, mutta ei käsittääkseen pysty osoittamaan sitä läheskään kaikilta osin perusteettomaksi. Valituksensa loppuosassa Eskola haluaa jäädä Hemánuksen ja Nordenstrengin toteamalla, että Varis on työskennellyt suurimman osan tutkijanurastaan näiden johtamassa laitoksessa (vastineessaan Varis viittaa kuitenkin siihen, että hänen esimiehinään ovat pääasiassa toimineet Helge Miettunen, Raino Vehmas ja Yrjö Littunen). Lisäksi Eskola tuo valituksessaan esiin — tosin sangen ylimalkaisin perustein — sen, että hän ja Hemánus ovat poleemisessa suhteessa keskenään.

Mielenkiintoisinta Eskolan valituksessa on kuitenkin se, että hän politisoi avoimesti koko prosessin toteamalla, että kummallakin hänet epäpäteväksi katsoneella asiantuntijalla 'on ollut viran täytössä sovellettavien kriteerien ulkopuolella olevia ideologislunteisia syitä hakija Variksen suosimiseksi'. Ajatuskulku lienee tulkittavissa siten, että väitetty suosiminen on tapahtunut nimenomaan Eskolan kustannuksella, sillä onhan hän 'seissyt toisella puolella barrikadia kuin asiantuntijat Hemánus ja Nordenstreng'. Sitä paitsi Eskola toteaa aivan suoraan, että asiantuntijoilla on ollut 'tiedotusopillis-ideologisiin näkökohtiin perustuvia syitä aliarvioida tuotantoani suhteessa hakija Varikseen'. Olen edellä käsitellyt Nordenstrengin ja Hemánuksen asiantuntijalausuntoja suhteellisen laajasti sen vuoksi, että lukijalla olisi mahdollisuus arvioida Eskolan kieltämättä rankan väitteen todenperäisyyttä. Kuten edellä olevasta tarkastelusta käy ilmi, niin Nordenstreng suhtautuu Eskolan kahteen päätutkimukseen huomattavan myötämieleisesti ja lisäksi ottaa loppuarviossaan huomioon Eskolan käytännön toiminnan. Tältä osin tilanne vaikuttaa siltä, että Nordenstreng pikemminkin nostaa kuin painaa Eskolaa. Samoin asiantuntija Hemánus katsoo Eskolan historiallispitoiset työt tiedotusopin kannalta meriiteiksi, joskin suuntaa varsinkin uusimpaan tutkimukseen tieteelliseltä pohjalta lähtevää kritiikkiä. Eskola onkin valituksessaan pakotettu vetoamaan ideologisiin syihin ja sitä 'kautta korkeampiin' voimiin, jotka tulivat hänen avukseen jo täytettäessä jokin aika sitten Tampereen yliopiston yleisen historian profes-

suuria ja myöhemmin apulaisprofessuuria. Tälläkin kertaa viran täyttöprosessin politisoiminen onnistui, sillä Valtiotieteellinen tiedekunta katsoi tasaäänin, dekaanin äänen ratkaistessa, Eskolan valituksen aiheelliseksi ja nosti hänet Variksen edelle. Konsistori vahvisti tämän päätöksen äänin 13—3 (Variksen puolesta äänestivät Helsingin yliopiston rehtori ja vararehtori sekä Valtiotieteellisen tiedekunnan uusi dekaani). Tätä kirjoitettaessa apulaisprofessuuria ei ole vielä täytetty, jonka vuoksi tarinalla ei ole syytä tässä vaiheessa panna lopullista pistettä. Sen sijaan koko prosessi antaa kyllä aihetta eräisiin pohdintoihin.

Yhteiskuntatieteellisten tutkimuksen eri alojen sulautuminen toisiinsa sekä uusien tutkimusalojen synty on merkinnyt aikaisemmin selväpiirteisen tieteenalajaon hämärtymistä. Tämä on johtanut puolestaan siihen, että tiettyä virkaa hakeneen joukon heterogeenisuus on lisääntynyt, eikä yhtenäisiä arviointiperusteita ole välttämättä helppo enää löytää. Tätä suuntausta on vahvistanut historiantutkijoiden murtautuminen ulos omista ympyröistään sekä suuntautuminen yhteiskuntatieteisiin, johon on puolestaan saattanut pakottaa sekä ajan paine että suhteellisesti kovempi kilpailu historian ylemmistä oppituoista. Tieteiden välisten rajojen murtuminen on sinänsä myönteinen asia, mutta se tuo mukanaan myös komplikaatioita mm. virkojen täytön osalta. Usean tieteenalan saavutuksia hallitsevia asiantuntijoita ei ole helppo löytää ja kun sekä hakijat että asiantuntijat saattavat edustaa hyvinkin monenlaisia tutkimusaloja ja -suuntauksia, niin viime kädessä tiedekunnille ja muille päättävälle elimille jää sängen suuri mahdollisuus, painottamalla haluamiaan seikkoja, tehdä tässä komplisoidussa tilanteessa päätöksiä, jotka saattavat syrjäyttää asiantuntijoiden enemmistön esittämät näkökannat. Tilanteen monimutkaisuuden vuoksi ei silti voida väittää, että tiedekunta olisi syrjäyttänyt asiantuntijat. Päätöksenteossa esiintyvät sivumotivaatiot, jotka usein ovat suoraan poliittisia, lienevät tosiasia, jota vastaan on vaikea väittää. Kuitenkin päätöksenteossa esiintyvä poliittisuus halutaan usein kieltää ja pukea jonkinlaiseen tieteen vakepukuun, kuten Helsingin tapauksessakin näyttää olevan asianlaita.

Mitään yksinkertaista ratkaisua ei näihin ongelmiin liene löydettävissä. Järkevin johtopäätös lienee se, että myönnetään nykyisen asiointilan kompleksisuus sekä siihen liittyvät poliittiset aspektit ja toimitaan näiden tosiseikkojen pohjalta. Toisaalta on kuitenkin syytä painottaa tiettyjen organisoivien periaatteiden luomisen tarvetta. Näihin periaatteisiin olisi sisällytettävä eri oppituu-
tuolien ja -aineiden osalta ainakin entistä selvempi opetusalan määrittely — joka vastaisi tieteenalan kehityksen, yhteiskunnallisten tarpeiden sekä opetuksen kuluttajien nykyisiä ja tulevia vaatimuksia — jotta asiantuntijoilla olisi nykyistä jossain määrin selvempiä tienviittoja käytettävissä punnitessaan eri hakijoiden pätevyyttä. Ei liene kohtuutonta myöskään toivoa, että yliopistollisten virkojen sekä niiden opetusalan kehittäminen kytkettäisiin nykyistä likei-

semmin yleiseen tiedepoliittiseen suunnitteluun. Käsitkseni on, että tämän-
tyyppisiä toimintalinjoja noudattamalla saattaisi olla mahdollista korjata ny-
kyistä, tietyssä määrin sekavaa tilannetta yhteiskuntatieteellisten professuurien
ja apulaisprofessuurien täyttämässä.

29. 10. 1974

Raimo Väyrynen